

В советское время имение постигла печальная участь. После национализации все поля и хозяйственные постройки стали колхозными, в центральных зданиях усадьбы разместилась местная школа. Чуть позже в некогда господском парке был построен памятник погибшим в годы войны. Но, как это часто бывает, без истинного хозяина все закономерно приходит в упадок. В 1970-х годах школа была закрыта, усадебные постройки были заброшены, постепенно разрушались и, в конце концов, были разобраны на кирпич.

На сегодняшний день усадьба Заруцкое полностью уничтожена. Широкий двор зарос травой, кустарником и деревьями. Парк превратился в лес, в котором изредка можно найти столетние акации и липы с признаками стрижек вековой давности. Места многочисленных построек усадьбы уже с трудом можно определить по ямам от подвалов и грудам вросшего в землю кирпича, не различаются границы парка и двора, не читаются следы аллей. Лишь руины винокурного завода, основанного в 1875 году Петром Вильгельмовичем Беком и заново отстроенного в 1899 году его сыном Евгением Петровичем, напоминают о некогда бывшей тут усадьбе. Но и их время уже сочтено. Напротив развалин завода, как и сто с лишним лет назад, просачиваясь сквозь известняк, бьют чистейшие родники. Их вода образует ручьи, которые, как и прежде, бегут, устремляясь в Клевень.

Через дорогу от усадьбы Беков, на месте усадебного дома Радченко, с 1980-х годов расположены дачные строения жителей Глухова.

О бывших владельцах этих мест напоминают лишь чудом сохранившиеся могилы Марии Захаровны Дергун, Софии Ивановны и Петра Вильгельмовича Беков во дворе Покровской церкви села Белокопытово.

ССЫЛКИ

1. Столица и усадьба. – СПб. – № 1415. – 1914.
2. Шилов В.А. За оградой старинных усадеб. Т. 3. Усадьбы Малороссии. – СПб: Издательство «Галера Принт», 2011. – 236 с.
3. Лазаревский А.М. Описание старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления. Т. 2. Полк Нежинский. – Киев: Типография К.Н. Милевского, 1893. – 560 с.
4. Российский государственный архив древних актов (далее – РГАДА), ф. 1350, оп. 1, ч. 2, д. 5434.
5. РГАДА, ф. 1350, оп. 1, ч. 2, д. 5435.
6. РГАДА, ф. 1350, оп. 1, ч. 2, д. 5437.
7. Земский сборник Черниговской губернии. – Чернигов. – № 12. – 1900.
8. РГАДА, ф. 1350, оп. 2, ч. 1, д. 5397.
9. РГАДА, ф. 1350, оп. 2, ч. 1, д. 5401.
10. Описание Новгород-Сиверского наместничества 1779–1781 гг. / Передм. і ред. П. Федоренка. – К.: Вид-во ВУАН, 1931. – 592 с.
11. РГАДА, ф. 1350, оп. 1, ч. 2, д. 5396.
12. РГАДА, ф. 1350, оп. 1, ч. 2, д. 5950.
13. РГАДА, ф. 1350, оп. 2, ч. 1, д. 5399.
14. Российский государственный исторический архив, ф. 796, оп. 438, д. 2344.
15. Центральный исторический архив Москвы, ф. 508, оп. 1, д. 2187.
16. Назарова В.В. Тропинки глуховских кладбищ // Соборный майдан. – Глухов. – №4 (64). – 2014.
17. Орлов П.А. Указатель фабрик и заводов европейской России и Царства Польского. – СПб: Типография Р. Голины, 1887. – 824 с.
18. Журналы Глуховского уездного земского собрания 1875 года. – Глухов: Печатня А. Шумицкого, 1876. – 195 с.
19. Назарова В.В. «Глуховская» железная дорога. – К.: Новый

друк, 2016 г. – 48 с.; ил.

20. Журналы Глуховского уездного земского собрания 1897 года. – Глухов: Печатня Наслед. Шумицкого, 1899. – 199 с.

21. Государственный архив Черниговской области (далее – ГАЧО), ф. 127, оп. 10, д. 2033.

22. ГАЧО, ф. 127, оп. 10, д. 2416.

23. Назарова В.В., Мирошниченко А.Н. Феофан Пашкевич в воспоминаниях дочери Евы // Соборный майдан. – Глухов. – № 3 (63). – 2014.

24. Российский государственный военно-исторический архив, ф. 400, оп. 17, д. 2969.

Назарова В.В. Историчний, ландшафтний і економічний опис маєтків Заруцьке, Білокопитово, Наумівка і садибного комплексу «Заруцьке» Глухівського повіту Чернігівської губернії

У статті на підставі архівних, картографічних і документальних джерел говориться про історію маєтків Заруцьке, Білокопитово, Наумівка і садибного комплексу «Заруцьке» у кількох кілометрах від м. Глухова, подані основні ландшафтні і економічні описи цих місць, простежена зміна їх володарів і наведені деякі біографічні дані про них.

Ключові слова: Глухів, Заруцьке, Білокопитово, Наумівка, Заруцький, Дергун, Бетхер, Бек, Радченко, маєток, садиба, крейда, крейдяний завод.

Nazarova V.V. Historical, landscape and economic description of farmstead Zarutskoye, Belokopytovo, Naumovka and farmstead complex «Zarutskoye» of Glukhov country of the Chernigov province.

In article on the basis of archival, cartographical and documentary sources the history of manors of Zarutskoye, Belokopytovo, Naumovka and the farmstead complex of Zarutskoye is told about. They are displayed in a few kilometers from the town Glukhov. The main landscape and economic descriptions of these places are given, change of their owners is tracked and some biographic data on them are provided.

Key words: Glukhov, Zarutskoye, Belokopytovo, Naumovka, Zarutsky, Dergun, Betkher, Beck, Radchenko, a manor, the estate, chalk, the chalk plant.

20.03.2016 p.

J

УДК 94(477):616-051(070)

**В.Г. Нікітін
М. І. Терех**

«ЗЕМСКИЙ ВРАЧ» – ОДНА З ПЕРШИХ В УКРАЇНІ МЕДИЧНИХ ГАЗЕТ

У статті розглядається історія виникнення на Чернігівщині першого періодичного щотижневого медичного видання «Земский врач», подається інформація про його засновників – доктора медицини Є.В. Святловського і відповідального секретаря, лікаря В.В. Шеболдаєва.

Ключові слова: лікар, медична газета, доктор медицини, Батурицька медична дільниця, наукові статті.

У розвитку земської медицини, поширенні новин медичної науки, висвітленні досвіду роботи земських лікарів суттєву роль відіграли періодичні медичні видання. Перші видання, які друкувались за рахунок медичних товариств, з'явилися у 1863 р. У цьому контексті слід згадати «Протоколи засідань Харківського медичного общества» (1863–1916), «Протоколи засідань Общества Киевских врачей» (1863–1894), «Протоколы заседаний Общества Одесских врачей» (1868–1913), «Протоколы заседаний Общества врачей Черниговской губернии» (1871–1894), «Протоколы

общества Херсонских врачей» (1871–1902) та інші [1, с. 122].

В середині XIX ст. почали виходити друком медичні журнали, які засновували і фінансували відомі лікарі того часу. Так в Москві у 1858 р. побачила світ «Московская медицинская газета», яку видавав професор медицини Ф.І. Іноземцев. Це був щотижневий журнал для лікарів – перше публічне медичне видання [2, с. 232–238]. В Києві у січні 1860 р. стараннями професора Імператорського університету св. Володимира О.П. Вальтера з'явилась газета «Современная медицина» [3, с. 72], а в Санкт-Петербурзі став виходити медичний журнал «Земский врач». Незважаючи на велику популярність, у 1878–1880 роках ці перші медичні видання у зв'язку з труднощами матеріального характеру досить швидко перестали існувати.

З 1880 р. відомий лікар В.А. Манасеїн почав видавати журнал «Врач», який мав «служить верным зеркалом всего, что составляет действительный прогресс в клинической медицине и гигиене; привлекает к совместной научной работе возможно большее количество врачей; постоянно подвергать критическому, независимому и беспристрастному разбору все явления, касающиеся образования, быта и деятельности врачей» [4, с. 379]. Журнал тривалий час був єдиним на всю Росію, але це не завадило земському лікарю Конотопського повіту В.В. Шеболдаєву уже в перший рік його видання опублікувати наступні статті: «Экстренный губернский съезд земских врачей Черниговской губернии» [5, с. 519], «Эпидемия дизентерии в Батурине Черниговской губернии в 1880 году и «дело» о ней» [6, с. 521].

Земська медицина, яка існувала в 6-ти губерніях України, з багатьох галузевих питань займала передові позиції. Особливо слід відмітити ставлення до медицини земств Полтавської і Чернігівської губерній. Факти свідчать, що із 1600 лікарів, які перебували на службі земства у 34-х губерніях Росії, станом на 1890 р. 25 % працювали у 5-ти губерніях – Московській, Воронежській, Курській, Полтавській і Чернігівській [4, с. 440].

У Чернігівській губернії особливо відзначились земські лікарі Конотопського повіту – брати Шеболдаєви: Василь Валентинович завідував земською медичною дільницею у м. Батурин, Данило Валентинович – у м. Красному Колядині (згодом очолював Конотопську повітову земську лікарню).

Професор В.Ч. Бржеський зазначав, що вони «выделялись своей научной и практической деятельностью» [7, с. 124–126]. На їх рахунок відносять багато прогресивних

«Земский врач» – одна з перших в Україні медичних газет

починань: від нових методів антисептики до організації з'їздів лікарів, створення системи реєстрації захворювань, медико-санітарних звітів тощо [8, с. 44].

В.В. Шеболдаєвим було підготовлено 41 повідомлення разом із науковими статтями, які пов'язані з його практичною діяльністю, і опубліковано у щомісячнику «Земский сборник Черниговской губернии». Перший номер цього журналу вийшов з друку у 1868 році. Періодичного медичного видання в Україні, яке б висвітлювало питання охорони здоров'я, на той час не було. Його створення стало заповітною мрією прогресивного земського лікаря.

Переїхавши у 1885 р. до Чернігова і зайнявши посаду завідувача хірургічного відділення та старшого лікаря губернської земської лікарні, В.В. Шеболдаєв стає відповідальним секретарем «Общества врачей Черниговской губернии» і розпочинає друкувати «Труды общества врачей Черниговской губернии» у типографії губернського правління.

У 1888 р. до Чернігова переїздить відомий земський лікар Євгеній Володимирович Святловський (1854–1914). Напередодні, у 1887 році, він захистив докторську дисертацію «Матеріали з питання про санітарний стан російського селянства. Медико-топографічний опис Волчанського повіту Харківської губернії» і був запрошений на посаду губернського лікаря Чернігівської губернії. У Чернігові працював його брат Володимир, також відомий лікар. Як керівник лікарської управи при губернаторі, Є.В. Святловський мав відповідні повноваження, а як спадковий дворянин (його батько і дід були генералами) мав необхідні фінансові можливості. До того ж, як доктор медицини, він спілкувався з широким колом науковців. Очолити «Общество врачей Черниговской губернии», він

досить швидко зійшовся з В.В. Шеболдаєвим. Їх погляди і інтереси співпали. З'явилися реальні умови для створення медичної газети, про яку обидва мріяли. Є.В. Святловський став її видавцем і головним редактором, В.В. Шеболдаєв – відповідальним секретарем.

В липні 1888 р. у Чернігові побачив світ перший номер щотижневої, обсягом у 12 друкованих аркушів, газети під символічною назвою «Земский врач». Титульна сторінка повідомляла, що «земско-медицинская газета ... посвящена разработке всех вопросов земской медицины». В редакційній статті зазначалось, що газета «призвана привлечь к сотрудничеству возможно большее количество сил – земских врачей, ... призвать науку на помощь населению, ... открыть постоянную врачебную консультацию по земско-медицинскому делу». Газета була розрахована на земських лікарів, фельдшерів, акушерок і аптекарів. «Подписная цена на год с пересылкой и доставкой 9 руб. в год, для фельдшеров и фельдшерлиц – 6 руб. в год. Отдельные номера продаются по 15 коп.» [9, с. 1]. До речі, саме 15 коп. на день складала вартість лікування у Конотопській земській лікарні.

Особливістю газети стала оригінально оформлена титульна сторінка: на фоні привабливої української природи, церкви, сільських будинків і колодязя з журавлем знаходилося зображення будинку земської сільської лікарні.

Пам'ятаючи продуктивні роки роботи в якості земського лікаря Конотопського повіту і завідувача Батуринської лікарні, що розміщувалась в приміщенні колишньої гетьманської лікарні, В. Шеболдаєв використав зображення знайомої йому будівлі у якості прототипу вигляду земської сільської лікарні. Незважаючи на поважний вік (понад 100 років), будівля першої в Україні сільської лікарні була і у 1888 р. кращою серед сільських лікарень Чернігівської губернії [10, с. 61].

Газета «Земский врач» була на той час «єдиним земско-медициним друкованим органом». Деякі дослідники (наприклад, А.І. Кохан) називали її журналом [11, с. 74–76]. Зміст видання мав науково-практичне спрямування. Тут публікувались наукові статті з різних галузей медицини, реферати, огляди медичної літератури, переклади іноземних статей, звіти про діяльність земських лікарень, інформація про нові лікарські засоби.

Пропагуючи профілактичну направленість земської медицини, газета порушувала питання гігієни і санітарії, писала про сільськогосподарський травматизм, організацію санітарно-бактеріологічних станцій, друкувала матеріали санітарно-просвітнього характеру. Співпрацювали з нею такі відомі лікарі, як професор Ф.Ф. Ерісман, Д.І. Жбанков, І.І. Тезяков, лікар-публіцист В.О. Португалов. Активну участь в роботі газети брав лікар В.В. Святловський. Дописувачами були земські лікарі не тільки українських (Чернігівської, Полтавської, Харківської, Таврійської, Херсонської), а і російських (Московської, Петербурзької, Курської, Рязанської,

Пермської, В'ятської, Смоленської, Могильовської та ін.) губерній. Досить часто в газеті публікував свої статті і В.В. Шеболдаєв. Особливий інтерес викликали наступні його статті: «Очерк деятельности земских больниц и амбулаторий» (1889), «Движение народонаселения в Конотопском уезде, Черниговской губернии за последние десять лет 1879–1889 гг.» (1890), «Околопочечные нарывы» (1891), «Очерк деятельности хирургической земской больницы за 1891 г.» (1892), «Трепанация сосцевидного отростка» (1893) та ін. [12, с. 128–130].

Газета відразу стала популярною в широких колах. Її авторитет, а разом з ним і тираж постійно зростали. На жаль, зростали і матеріальні труднощі. Вже в кінці 1888 р. Є.В. Святловський звернувся до читачів з аналізом фінансового стану: «Редакция за истекшие полугодие получила чистого убытка 277 руб., ... платы за труд не оказываются ни для редакции, ни для сотрудников. Мы лично не теряем надежды достигнуть чистой прибыли, но если ее не будет, то смущаться нечего: когда же и где земские врачи наживали капиталы от своих трудов – и если это не мешало им поставить заботы о народном здравии так, как ни в одном государстве в мире, то это не помешает и их органу работать для этой же цели без надежды на приобретение капиталов» [9, с. 1].

На жаль, газета не стала прибутковою, адже земським медикам, які були її головними читачами, вона пересилалась за ціною, набагато нижчою за собівартість. Трималось видання на фінансових можливостях братів Святловських та ентузіазмі відповідального секретаря В.В. Шеболдаєва, який, будучи старшим (головним) лікарем губернської лікарні, залучав до виконання різних другорядних робіт (отримання газети в друкарні, упаковка її в бандеролі, відправка по пошті тощо) працівників цього медичного закладу.

У Чернігові газета видавалась до вересня 1892 р. З переїздом Є.В. Святловського до Полтави, де він отримав посаду директора губернської земської лікарні, видання газети «Земский врач» деякий час продовжувалось, але недовго. Причиною тому стали фінансові труднощі, відсутність людини, яка б виконувала функцію секретаря медичного видання так відповідально, як В.В. Шеболдаєв. Справа тоді є успішною, коли нею займається ентузіаст-професіонал. Без нього вона завмирає. 28 липня 1894 р. вийшов останній 312 номер газети. Так одна з перших в Україні медичних газет «Земский врач» перестала існувати [12, с. 69].

Не зменшуючи значення відомого земського лікаря Є.В. Святловського як головного редактора і видавця газети, без якого її народження просто не відбулось, мусимо віддати належне лікарю В.В. Шеболдаєву як ініціатору, ентузіасту і беззастережно відданому справі професіоналу. Його причетність до появи однієї із перших в Україні медичних газет «Земский врач» – це ще одна сторінка в переліку важливих історичних здобутків медицини Конотопщини.

ПОСИЛАННЯ

1. Садівничий В.О. Становлення вітчизняного інформаційно-простору в сегменті медичної преси наддніпрянської України XIX – початку XX століть: типологія, функціонально-змістові особливості, комунікативно-прагматичні складники. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук і соціальних комунікацій. – К., 2015. – 480 с.
2. Губерти Н.Н. Воспоминания о Ф.И. Иноземцеве // Русский архив. – 1898. – Кн. 2. – С. 231–238.
3. Маринжа Л., Вальтер А.П. Отец киевской анатомической школы // Медицинская газета «Здоровье Украины». – 2009. – № 10 (июнь). – С. 72.
4. Большая медицинская энциклопедия. В 30 т. / Гл. ред. Б.В. Петровский. – М.: Сов. энциклопедия. – Т. 14. – 496 с.
5. Экстренный губернский съезд земских врачей Черниговской губернии // Врач. – 1880. – № 15. – 12 с.
6. Эпидемия дизентерии в г. Батурине Черниговской губернии в 1880 г. и «дело» о ней // Врач. – 1881. – № 31. – 12 с.
7. Бржеский В.Ч. К истории земской хирургии в Черниговской губернии (1864–1914). // Новый хирургический архив. – К., 1960. – № 4. – С. 124–126.
8. Никитин В.Г., Никитин Ю.В. Прогрессивные врачи Д.В. и В.В. Шеболдаевы // Медицина и здоровье населения Левобережной Украины. – К., 2007. – С. 34–42.
9. Земский врач – еженедельное издание по вопросам земской медицины. – Чернигов, 1888. – 12 с.
10. Нікітін В.Г., Терех М.І. Лікарня гетьманської столиці. – Ніжин, 2016. – 252 с.
11. Кохан А.И. К столетию журнала «Земский врач» // Советское здравоохранение. – М., 1989. – № 2. – С. 74–76.
12. Руденко В. Чернігів – подорож на 100 років назад. – Чернігів, 2009. – 84 с.

Никитин В.Г., Терех Н.И. «Земский врач» – одна из первых в Украине медицинских газет

В статье рассматривается возникновение на Черниговщине первого периодического еженедельного медицинского издания «Земский врач», даётся информация о его основателях – докторе медицины Е.В. Святловском и ответственном секретаре издательства, враче В.В. Шеболдаеве.

Ключевые слова: врач, медицинская газета, доктор медицины, Батуринский медицинский участок, научные статьи.

Nikitin V.H., Terekh M.I. «Zemstvo doctor» – one of the first medical newspapers in Ukraine

In the article an origin of the first periodic, weekly medical edition «Zemstvo doctor» in Chernihiv region, and his founder of doctor of medicine Ye.V. Svatlovskiy and responsible secretary of publishing house of doctor V.V. Sheboldaiev is examined

Key words: doctor, medical newspaper, doctor of medicine, Baturyn medical site, scientific articles.

09.02.2017 p.

J

УДК 283.9(477.51) «1861»

М.М. Блакитний

СПИСКИ ЦЕРКОВНОСЛУЖБОВЦІВ ГЛУХІВСЬКОГО, КОНОТОПСЬКОГО І КРОЛЕВЕЦЬКОГО ПОВІТІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІ НА 1861 Р. (МАТЕРІАЛИ ЧАСОПІСУ «ЧЕРНИГОВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ИЗВЕСТИЯ»)

У статті наведені списки церковнослужбовців Глухівського, Конотопського і Кролевецького повітів Чернігівської губернії на 1861 р., які були складені на основі матеріалів часопису «Черниговские епархиальные известия».

Ключові слова: Чернігівська єпархія, «Черниговские епархиальные известия», священник.

У другій половині XIX ст. цивільні органи влади Російської імперії намагалися контролювати більшість процесів у суспільстві, у тому числі і на тих територіях, що були завойовані або приєднані в різний спосіб. Це ми можемо прослідкувати на прикладі українських земель, що були інкорпоровані до складу імперії наприкінці XVIII ст. Забезпечити необхідний вплив на населення допомагала також і церква, яка була повністю під контролем царської влади і її цивільного органу – Святейшого Синоду.

Церковне життя на Чернігівщині мало свої суттєві особливості, які склалися у XVII–XVIII ст. Щоб розширити російський вплив на українські землі, стандартизувати життя, провести духовну «асиміляцію», царська влада використовувала різні методи. Як правило керівниками Чернігівської єпархії у XIX – на початку XX ст. призначалися росіяни за походженням, які іноді дуже активно намагалися викоринювати місцеві, а фактично українські традиції у духовному житті. Так нав'язувалися різні російські свята (дні народження царів, ювелії їх правліль, коронації, свято військового ордену св. Георгія, ін.), система дозволів (ремонт, будівництво церков, освячення іконостасів), фінансовий контроль і звітність, призначення духівництва, затвердження церковних старост, негативне ставлення до народних звичаїв.

Окремі аспекти церковного життя Чернігівської єпархії у другій половині XIX – на початку XX ст. допомагають пізнати духовні періодичні видання регіону, що видавалися на той час. Так, з 1861 р. почав друкуватися єпархіяльний часопис «Черниговские епархиальные известия», на сторінках офіційної і неофіційної частин якого була опублікована значна кількість матеріалів про призначення, переміщення, звільнення церковнослужбовців того або іншого населеного пункту Чернігово-Сіверщини. Ці публікації дозволяють виявити поіменний склад духовних службовців по окремим селам, містечкам та містам Глухівського, Конотопського і Кролевецького повітів колишньої Чернігівської єпархії. У церковнослужбовців були різні мотиви: шукали кращого місця для служби (більш багатий приход), керувалися особистими мотивами (ставлення мешканців населеного пункту до них), дуже часто йшли по лінії «успадкування» посади від свого батька.

У статті наведена інформація лише про ті населені